

бути такі, що раціонально обмежують свободу прийняття інвестиційних рішень, підтримують збалансованість інтересів всіх учасників процесу трансформації фінансових ресурсів в економіці.

4.2. Сигнально-індикативна модель оцінки стабільності банківської системи

Фінансово-економічна криза сучасності доводить, що стабільність банківської системи виступає фундаментальною умовою забезпечення сталого економічного зростання країни. Банківський сектор є "лакмусовим папірцем", мультиплікатором ризиків внутрішнього ринку та транзитером зовнішніх дисбалансів. Зважаючи на визначальну частку банківської системи у структурі фінансового сектору України, надзвичайно важливим є своєчасне виявлення загроз функціонування банків для недопущення фінансових та загальноекономічних дисбалансів.

На початку 90-х років ХХ ст., періоду інтенсифікації фінансових криз, центральні банки багатьох країн світу почали проводити аналіз стійкості фінансових систем. На міжнародному рівні МВФ розробив уніфікований підхід до оцінки фінансової стійкості (Financial Sector Assessment Program), за яким проводиться регулярний моніторинг стабільності фінансових секторів країн світу.

Наразі постійно з'являються нові теоретичні та практичні напрацювання щодо аналізу стабільності банківської системи, зокрема у працях таких науковців, як Барановський О., Герасимова Е., Зінченко В., Коваленко В., Крибенко Л., Ларіонова І., Міщенко В., Міщенко С. та ін.

Фахівцями НБУ згідно з рекомендаціями МВФ розроблено методику комплексної оцінки стабільності фінансового сектора нашої держави¹⁴, у якій запропоновано 12 індикаторів для щоденного моніторингу та 23 – для щомісячного. Щомісячні показники оцінки фінансової стійкості банківської системи наводяться повною мірою з травня 2011 р. у Бюлетені НБУ та на сайті НБУ у розділі "Індикатори фінансової стійкості".

Як правило, підходи до виміру стабільності банківської системи налічують низку показників, оцінка індивідуально кожного з яких визначає загальний рівень стабільності банківського сектора. У роботі наведено спробу інтегрального аналізу банківської системи, звівши до єдиного показника сукупність вимірників рівня економічної ефективності, ліквідності, надійності та ризиковості діяльності банківської системи.

Алгоритм побудови моделі представлено наступними кроками:

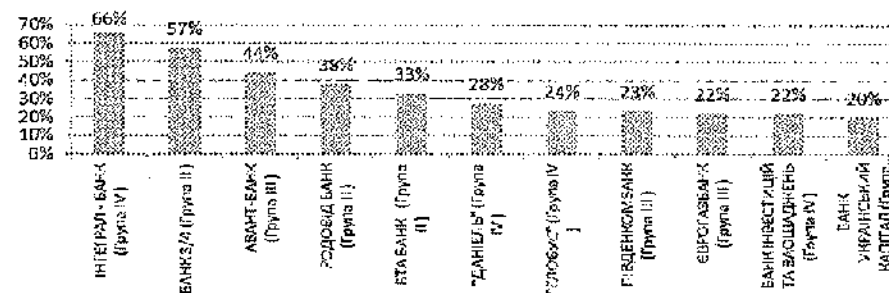
- вибір індикаторів, оптимальна кількість яких складає від 6 до 25¹⁵;

- встановлення нормативних співвідношень між коефіцієнтами росту складових обраних індикаторів;
- визначення фактичних співвідношень між розрахованими значеннями коефіцієнтів росту показників;
- зіставлення нормативних і фактичних співвідношень між показниками;
- знаходження інтегральної оцінки як суми збігів фактичних співвідношень показників із нормативними, скорегованих на відповідні ваги.

Вважаємо, що стабільність банківської системи - це динамічна характеристика, яка виражається у здатності системи протистояти ендогенним та екзогенним шокам, у процесі чого її відхилення від рівноважного стану не призводить до зменшення рівня довіри зі сторони економічних суб'єктів.

Запропоновану сигнально-індикативну модель сформовано на основі одинадцяти показників, одним із яких виступає індикатор співвідношення інших фінансових активів до загальних активів банківської системи". Стаття "інші фінансові активи" включає такі ризикові активи як валютні свопи, різноманітні цінні папери (зокрема векселі, емісія яких офіційно не реєструється, особливості укладання чітко нерегламентовані) афілійованих, а нерідко й підставних компаній. Саме тому даний показник вважаємо одним із вимірників якості активів банків, враховуючи на те, що останні "роздувають" портфель активів саме за рахунок статті "інші фінансові активи". Переваженими іншими фінансовими активами баланс спровокував банкрутство банку "Гарант" (2005 р.) та ліквідацію банку "Ерде" (2013 р.).

Загрозливий обсяг частки інших фінансових активів у сукупних активах деяких банків (мал. 4.3.) зумовили включення даного показника до моделі оцінки стабільності банківської системи.

Мал. 4.3. – Банки з найбільшою часткою інших фінансових активів в сукупних активах, станом на 1.01.2013 р.

Сигнально-індикативну модель доповнено таким показником як співвідношення темпів сили тиску на валютний ринок, що виражає ризики девальвації національної валюти, до темпів нарощення зобов'язань перед нерезидентами. Якщо девальваційні ризики зростають, то доцільним є скорочення темпів запозичень у нерезидентів, адже протилежне може

¹⁴ Організаційно-методичні підходи до запровадження в НБУ системи оцінки стійкості фінансової системи: інформаційно-аналітичні матеріали / за ред. В. І. Міщенка, О. І. Кіресва, М. М. Шаповалогол. – К.: Центр наукових досліджень НБУ, 2005. – 97 с.

¹⁵ Погостняк Н. Н. Системний аналіз фінансової отчетності / Н. Н. Погостняк, Ю. А. Погостняк. – СПб.: Издательство Маслова В. А. 1999. – 96 с., с. 55

привести, як показала ситуація 2008-2010 років, до суттєвих ризиків дестабілізації роботи банків у нашій країні.

Для аналізу сили тиску на валютний ринок обрано показник, розроблений у 1995 р. (Eichengreen, Rose, Wyplosz). Цей показник використовується Інститутом Гайдара як випереджальний індикатор валютної кризи¹¹⁶. Таким чином, у модель пропонуємо включити індикатор сили тиску на валютний ринок (Cm) з внесенням певних коректувань (формула 1):

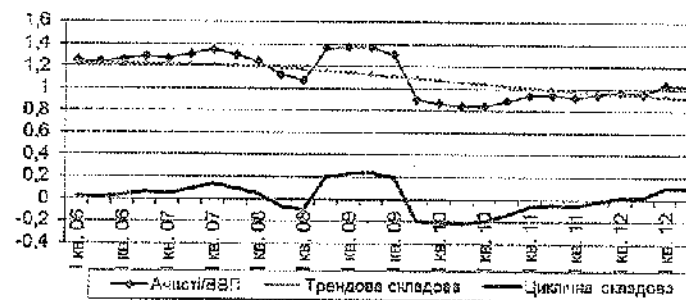
$$Cm = \frac{w1 \times \sigma(E)^2 - w2 \times \sigma(R)^2 - w3 \times \sigma(CPI)^2}{3} \quad (1)$$

де E , R , CPI - темп приросту міжбанківського валютного курсу гривні до долара США, золотовалютних резервів та ІСЦ відповідно;

$w1$, $w2$, $w3$ - вагові коефіцієнти ($w1=1$, $w2 = \sqrt{\frac{\sigma^2(E)}{\sigma^2(R)}}$, $w3 = \sqrt{\frac{\sigma^2(E)}{\sigma^2(CPI)}}$), використані для вирівнювання дисперсій показників, враховуючи різну амплітуду їх коливань.

Вважається, що при атаці на валютний курс ЦБ буде реагувати інтервенціями, зменшуючи золотовалютні резерви, що, в результаті, сприятиме зниженню тиску на національну валюту. До індикатору сили тиску на валютний ринок вилучено рівень цін, адже, як зазначає В. Шевчук, цінова нестабільність сприймається як фактор майбутньої девальвації, навіть в умовах, коли в поточному періоді сталість валютного курсу та підвищення номінальних доходів роблять певигідним чи неефективним валютне заміщення і доларизацію активів.¹¹⁷

До запропонованої сигнально-індикативної моделі включено показник співвідношення власного капіталу та чистих активів (за виключенням резервів) банківської системи, що визначає достатність власних коштів банків для погашення ймовірних ризиків при здійсненні активних операцій. Зважаючи на те, що нарощення капіталу є витратною справою, вважаємо за доцільне активізувати банкам зусилля до капіталізації в періоди надмірного розширення їх активних операцій відносно темпів розвитку економіки (період перегріву фінансової системи). Вищезазначене пропонуємо оцінити, порівнявши співвідношення темпів зростання активів до темпів ВВП ($A_{чист}/ВВП$) із лінією тренду (даного співвідношення), розрахованого за допомогою фільтра Ходріка-Прескотта (мал. 4.4.).

Мал. 4.4. - Фактичні, трендові і циклічні значення співвідношення загальних активів до ВВП за період з 01.04.2006 до 01.01.2013

Таким чином, вважаємо, що стабільному функціонуванню сприятиме ситуація нарощення капіталу швидшими темпами, ніж активів у періоди 01.04.2006–01.04.2008 рр., 01.01.2009–01.10.2009 рр., а також 01.04.2012–01.01.2013 рр. У решти періодів досліджуваного діапазону доцільним є розвиток активної діяльності швидшими темпами, ніж капіталізації.

Перелік показників сигнально-індикативної моделі та їх вагових коефіцієнтів, розрахованих на основі підходу Фішберна, представлено в табл. 4.1.

Нижче наведено формулу для розрахунку інтегрального показника стабільності банківської системи ($Stab_{kr}$), що полягає у знаходженні суми відновідностей фактичних співвідношень нормативним (NI_i) (у випадку їх співпадіння індикатори набувають значення "1"), зважених на ваги показників та їх груп – k_{ij} , g_{ij} відповідно:

$$Stab_{kr} = \sum_{i,j} g_{ij} * \sum_{i,j} k_{ij} NI_i \quad (2)$$

Було проведено щоквартальне оцінювання стану банківської системи за період 01.04.2006–01.01.2013 рр. відносно середньохронологічних показників 2005 р. (періоду найбільш стабільного стану банківського сектору в Україні) (мал. 4.5.).

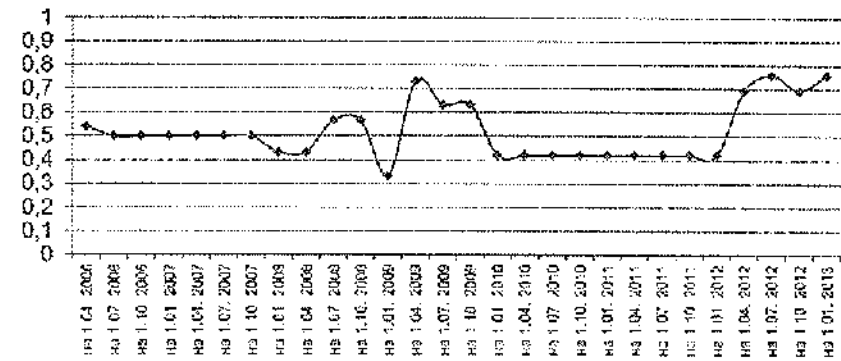
¹¹⁶ Некоторые подходы к разработке системы индикаторов мониторинга финансовой стабильности [Електронний ресурс] / [Дробизинський С. М. (рук. авт. колектива) і др.] – М. : ІЗПП, 2006. – 305 с. – Режим доступа <http://www.iet.ru/ru/někotorye-pod-ody-k-taznabke-sistemy-indikatorov-monitoringa-finansovoi-stabilnosti-nauchnye-trudy-103.html>.

¹¹⁷ Шевчук В. Платіжний баланс і макроекономічна рівновага в трансформаційних економіках: досвід України / В. Шевчук. – Львів : Каменяр, 2001. – 495 с.

Таблиця 4.1.

Показники аналізу ступеня стабільності банківської системи

№ п/п	Базисні індикатори	Методика розрахунку	Співвідношення між коефіцієнтами росту	Висота коефіцієнту
Оцінка ефективності				
0,1				
1	Рентабельність капіталу	$\frac{\text{Чистий прибуток (ЧП)}}{\text{Власний капітал (ВК)}}$	$\Delta\text{ЧП} > \Delta\text{ВК}$	0,33
2	Рентабельність активів	$\frac{\text{Чистий прибуток (ЧП)}}{\text{Активи (А)}}$	$\Delta\text{ЧП} > \Delta\text{А}$	0,67
Оцінка ліквідності				
0,2				
3	Частка стабільної депозитної бази у сукупних зобов'язаннях, за включенням міжбанківських позик (Зоб – МБП)	$\frac{\text{Депозити строковий (Дстр)}}{\text{Зобов'язання – Міжбанк позик}}$	$\Delta\text{Дстр} > \Delta\text{Зоб} - \text{МБП}$	0,33
4	Ступінь довіри до банківської системи	$\frac{\text{Депозити строковий (Дстр)}}{\text{Депозитна складова (Досл)}}$	$\Delta\text{Дстр} > \Delta\text{Досл}$	0,67
Аналіз достатності капіталу				
0,4				
5	Співвідношення капіталу і активів*	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)}}{\text{Чисті активи (Ач)}}$	$\Delta\text{ВК} > \Delta\text{Ач}$	0,33
6	Співвідношення капіталу і зобов'язань	$\frac{\text{Власний капітал (ВК)}}{\text{Зобов'язання (Зоб)}}$	$\Delta\text{ВК} > \Delta\text{Зоб}$	0,67
Аналіз ризиковості				
0,3				
7	Частка проблемних кредитів у кредитному портфелі	$\frac{\text{Проблемні кредити (Кп)}}{\text{Кредити (К)}}$	$\Delta\text{Кп} < \Delta\text{К}$	0,33
8	Стабільність до кредитного ризику	$\frac{\text{Резерви знецінені кредити (Рез)}}{\text{Проблемні кредити (Кп)}}$	$\Delta\text{Рез} > \Delta\text{Кп}$	0,27
9	Частка кредитів в іноземній валюті в кредитному портфелі	$\frac{\text{Кредити в інозем. валюті (Кіноз)}}{\text{Кредити (К)}}$	$\Delta\text{Кіноз} < \Delta\text{К}$	0,20
10	Оцінка валютного ризику залучених коштів нерезидентів	$\frac{\text{Складення на валютних депозитах (Ст)}}{\text{Зобов'язання перед нерезидентами (Зн)}}$	$\Delta\text{Ст} > \Delta\text{Зн}$	0,13
11	Якість активів	$\frac{\text{Активи (А)}}{\text{Інші активи (Аінш)}}$	$\Delta\text{А} > \Delta\text{Аінш}$	0,07

Мал. 4.5. - Значення динамічного показника стабільності банківської системи за період 01.04.2006–01.01.2013 (по відношенню до даних 2005 р.)⁸

Якісна інтерпретація отриманих результатів здійснюється за наступною оцінковою шкалою:

- 0,00 – 0,25 - стан нестабільності банківської системи;
- 0,25 – 0,50 - стан загрози стабільності;
- 0,50 – 0,75 - стан помірної стабільності;
- 0,75 – 1,00 - стан стабільності банківської системи.

Колісальна динаміка показника стабільності банківської системи 2008–2009 рр. демонструє погіршення стану банківського сектору та подальше короткострокове покращення ситуації за рахунок антикризового регулювання. Зокрема, різкий спад стабільності банківської системи у IV кв. 2008р. став сигналом для активізації низки регуляторних заходів НБУ та Уряду України. У результаті були прийняті постанови про регулювання механізмів надання ліквідності банків (від 14.10.2008р. № 319; від 25.12.2008р. № 459; від 29.01.2009р. № 44; 30.04.2009р.), недопущення валютних спекуляцій (від 14.10.2008р. № 319; від 18.12.2008р. № 435) та посилення вимог до активно-пасивних операцій в іноземній валюті (від 1.12.2008р. № 406; від 22.12.2008р. №442) тощо. Регулятивні антикризові заходи переважно адміністративного характеру призвели лише до нетривкого підвищення рівня стабільності банківської системи I–III кв. 2009 р., накопичивши ризики та дисбаланси, що проявилися в подальшому.

За тривалий період депресивного функціонування 2010–2011рр. банки зосередили увагу на нарощенні капіталу, оптимізації управління, зменшенні проблемних активів та розробці нових програм обслуговування клієнтів.

Упродовж 2012 р. банки продемонстрували прибутковість діяльності (хоча і нижчими темпами, ніж нарощення активів та власного капіталу), достатні показники надійності та підвищення довіри з боку населення, що

* Дане співвідношення свідчить про стабільність банківської системи на етапах надмірного розширення активних операцій відносно темпів зростання економіки, в інші періоди застосовується протилежне співвідношення.

⁸ Детальний хід розрахунків за розробленим підходом за період 1.04.2006–1.01.2013рр. наведено на веб-сторінці: <http://www.cyber.mbs.edu.ua/index.php/staff/zmluvyoska>

виражається в швидших темпах залучення строкових вкладів, ніж депозитів на вимогу. Директор департаменту нормативно-методологічного забезпечення банківського регулювання та нагляду НБУ Н. Іваненко оцінила стан банківської системи у 2012р. так: «Стабільність банківського сектору не викликає у нас сумнівів.»¹¹⁸

У той же час, модель хоча і демонструє покращення стапу банківської системи, проте дана позитивна тенденція має стрибкоподібний, коливальний й характер, що зобов'язує банки до виваженого нарощення активних операцій та посиленої уваги до дотримання показників надійності.

Переваги запропонованої у роботі моделі до оцінки стабільності банківської системи, полягають у наступному:

- сигнально-індикативний характер моделі (найменші відмінності у тенденціях порівнюваних показників суттєво впливають на рівень індикаторів (набувають значень 0 або 1), що визначає дещо випереджальний характер отриманих за моделлю результатів оцінки стану банківської системи;
- врахування особливостей функціонування банківської системи в Україні (схильність до закордонних заощаджень, що обумовлює важливість введення показника "Оцінка валютного ризику залучення коштів нерезидентів"(див. табл. 1));
- базування на загальнодоступних статистичних даних;
- наявність оціночної шкали для якісної інтерпретації результатів розрахунків.

Отже, розроблена сигнально-індикативна модель виступає одним із механізмів моніторингу рівня стабільності банківського сектору. Її застосування є прийнятним в структурі НБУ для оцінювання рівня надійності, ліквідності, рентабельності та ризиковості діяльності банків. Базуючись на загальнодоступних даних, розроблена модель може застосовуватися також як інструмент перевірки якості комунікаційної політики НБУ щодо донесення суспільству результатів пруденційного нагляду за банківським сектором.

4.3. Банківське кредитування та його стан в сучасних умовах

В статті розглядається та досліджується сучасний стан кредитування діяльності господарюючих суб'єктів вітчизняними банками. Проаналізовано зміни у структурі кредитних вкладень та склад проблемної заборгованості банків України. Визначено основні напрями вдосконалення кредитної діяльності вітчизняних банків.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Ефективна організація кредитної діяльності банків відіграє важливу роль для банків України, так як більшу частину активів банківської системи представлено саме кредитними вкладеннями. Зважаючи на сучасні проблеми функціонування комерційних

банків в умовах виходу з економічної кризи, зростає актуальність питань пов'язаних з банківським кредитуванням, особливо необхідності аналізу та управління кредитним ризиком.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблеми кредитної діяльності банків досліджуються багатьма науковцями серед яких, перш за все, необхідно відмітити таких українських учених, як В.Д. Лагутін, О.Я. Стойко, В.В. Вітлінський, А.П.Ковальов, білоруського вченого С.Н. Кабушкіна, російських вчених А.Б. Камінського, М.А. Бухтіна та інших.

Основну увагу вчених присвячено обґрунтуванню умов розвитку кредитної діяльності, сутності кредитного ризику, класифікації кредитування, оцінці впливу чинників на рівень ризику кредитування та методам управління ним. Разом з тим, невирішеними залишаються проблеми формування в банках концепції кредитного ризик-менеджменту, вибору підходів до розробки методології кредитного ризик-менеджменту, що відповідає сучасним потребам розвитку банківського кредитування.

Мета роботи. Метою нашого дослідження є аналіз проблем і перспектив кредитної діяльності вітчизняних банків та обґрунтування основних напрямків удосконалення методичних засад процесу організації та управління кредитною діяльністю банків.

Виклад основного матеріалу з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. На сучасному етапі економічного розвитку одним з важливих шляхів виходу України з кризового стапу займає удосконалення та подальший розвиток банківського кредитування. Підвищення ефективності банківського сектору країни – одна з актуальних, гострих і складних проблем, яка існує на сьогоднішній день. Адже зараз банківські установи дещо уповільнили свою діяльність на ринку кредитування, що є безумовним наслідком світової економічної кризи, яка похитнула економіку не тільки нашої держави.

Зокрема, кредити, надані резидентам банками України, на кінець січня 2011 рок установили 731 млрд.грн., а темп їх приросту становив 3,1% у річному обчисленні порівняно з 1,3% на кінець грудня. Варто уточнити, що темпи приросту кредитів, наданих фінансовим корпораціям, становили 10,3% у річному обчисленні, а кредитів, наданих домашнім господарствам -11,7%. При цьому темп приросту кредитів, наданих фінансовим корпораціям у національній валюті, становив 16,7% у річному обчисленні, а темп приросту кредитів, наданих домашнім господарствам у національній валюті, становив 0,2% у річному обчисленні (табл. 1).

Темпи приросту кредитів, наданих фінансовим корпораціям і домашнім господарствам в доларах США становили відповідно 3,4% і -13,5% у річному обчисленні [5].

¹¹⁸ У НБУ вважають, що «короткі цифри» свідчать про стабільність банківської системи. [Електронний ресурс] // Газета "Тиждень.ua" - Режим доступу: <http://tyzhden.ua/News/66483>